

«بررسی و شرح لغات نهج السعادة در استدراک

نهج البلاغه»

خطبه‌های (۲۱۷ تا ۲۸۸)

تالیف: دکتر فرزانه ابوآصف

تأبستان ۹۴

«فهرست مطالب»

عنوان	شماره صفحه
مقدمه.....	۲
ترجمه و تحلیل لغات دشوار نهج السعادة از خطبه‌های (۲۱۷ تا ۲۸۸)	
خطبه ۲۱۷.....	۶
خطبه ۲۱۸.....	۱۱
خطبه ۲۱۹.....	۱۲
خطبه ۲۲۰.....	۲۲
خطبه ۲۲۱.....	۲۳
خطبه ۲۲۲.....	۲۳
خطبه ۲۲۳.....	۲۵
خطبه ۲۲۴.....	۲۶
خطبه ۲۲۵.....	۲۶
خطبه ۲۲۶.....	۲۸
خطبه ۲۲۷.....	۲۹
خطبه ۲۲۸.....	۴۲
خطبه ۲۲۹.....	۴۷
خطبه ۲۳۰.....	۴۹
خطبه ۲۳۱.....	۵۰
خطبه ۲۳۲.....	۵۱
خطبه ۲۳۳.....	۵۲
خطبه ۲۳۴.....	۵۲
خطبه ۲۳۵.....	۵۳
خطبه ۲۳۶.....	۵۴
خطبه ۲۳۷.....	۵۴
خطبه ۲۳۸.....	۵۶

۵۸.....	خطبه ۲۳۹.....
۶۰.....	خطبه ۲۴۰.....
۶۲.....	خطبه ۲۴۱.....
۶۹.....	خطبه ۲۴۲.....
۷۵.....	خطبه ۲۴۳.....
۷۹.....	خطبه ۲۴۴.....
۸۴.....	خطبه ۲۴۵.....
۸۶.....	خطبه ۲۴۶.....
۸۸.....	خطبه ۲۴۷.....
۹۰.....	خطبه ۲۴۸.....
۹۲.....	خطبه ۲۴۹.....
۹۴.....	خطبه ۲۵۰.....
۱۰۴.....	خطبه ۲۵۱.....
۱۰۶.....	خطبه ۲۵۲.....
۱۰۹.....	خطبه ۲۵۳.....
۱۱۰.....	خطبه ۲۵۴.....
۱۱۲.....	خطبه ۲۵۵.....
۱۱۳.....	خطبه ۲۵۶.....
۱۱۶.....	خطبه ۲۵۷.....
۱۱۷.....	خطبه ۲۵۸.....
۱۲۰.....	خطبه ۲۵۹.....
۱۲۲.....	خطبه ۲۶۰.....
۱۲۳.....	خطبه ۲۶۱.....
۱۲۶.....	خطبه ۲۶۲.....
۱۳۴.....	خطبه ۲۶۳.....
۱۳۷.....	خطبه ۲۶۴.....

۱۳۹.....	خطبه ۲۶۵.....
۱۴۰.....	خطبه ۲۶۶.....
۱۴۱.....	خطبه ۲۶۷.....
۱۴۳.....	خطبه ۲۶۸.....
۱۴۶.....	خطبه ۲۶۹.....
۱۴۸.....	خطبه ۲۷۰.....
۱۴۹.....	خطبه ۲۷۱.....
۱۴۹.....	خطبه ۲۷۲.....
۱۵۱.....	خطبه ۲۷۳.....
۱۵۲.....	خطبه ۲۷۴.....
۱۵۴.....	خطبه ۲۷۵.....
۱۵۷.....	خطبه ۲۷۶.....
۱۵۷.....	خطبه ۲۷۷.....
۱۵۷.....	خطبه ۲۷۸.....
۱۵۹.....	خطبه ۲۷۹.....
۱۵۹.....	خطبه ۲۸۰.....
۱۶۰.....	خطبه ۲۸۱.....
۱۶۲.....	خطبه ۲۸۲.....
۱۶۲.....	خطبه ۲۸۳.....
۱۶۳.....	خطبه ۲۸۴.....
۱۶۴.....	خطبه ۲۸۵.....
۱۶۵.....	خطبه ۲۸۶.....
۱۶۷.....	خطبه ۲۸۷.....
۱۶۷.....	خطبه ۲۸۸.....
۱۶۹.....	نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد.....
۱۷۰.....	مصادر و مراجع.....

مقدمه:

«شخصیت بی‌همتای امام علی (ع) و تأثیرات شگرف و گسترده او در پهنه تاریخ باعث شد از همان ابتدای تاریخ اسلام، نویسندگان و گویندگان و جویندگان راه فضیلت توجه فوق‌العاده‌ای به او داشته باشند و حتی دشمنان او نیز تا حدی از این جریان مستثنی نبودند و گاهی در مقابل حقیقت‌ها چاره‌ای جز اذعان و پذیرش نداشتند.

یکی از محورهای مورد بحث و توجه شیفتگان مولای متقیان، سخنان او بود. سخنان گویا و روشنگر و دلنشین او تأثیر شگرفی بر جان انسان‌های مسلمان و غیرمسلمان گذارد و هم چنان می‌گذارد و دل‌ها را به سوی خود می‌کشانند. چیزی نگذشت که حقیقت وجود علوی از پس پرده غرض‌ورزی‌ها، اتهام‌ها و ابهام‌ها به درآمد و آن همه لعن و نفرین که بر بی‌خردی و کینه‌توزی استوار بود به عشق و محبت و ستایش و مدحت بدل شد به گونه‌ای که همه فرق اسلامی و حتی اندیشوران جهان، در مقابل عظمت او سرتعظیم فرود آوردند.

در این میان نویسندگان زیادی از فرقه‌های مختلف سرگرم آن شدند که کلمات امام (ع) را گردآورند و کتاب خود و یا بخشی از آن را به سخنان آن حضرت مزین کنند که در بین آن‌ها مرحوم سید رضی (ره) گوی سبقت را در حسن انتخاب از همه ربود و باعث شد علاقه‌مندان استقبال بی‌نظیری از کتاب او کنند و صدها شرح و استدراک و حاشیه بر آن نوشته شود؛ مانند شرح ابن‌ابی‌الحدید معتزلی و شرح ابن‌میثم بحرانی و ... در زمان ما نیز که زمان درخشش نور علم و ایمان و انقلاب اسلامی است ده‌ها شرح نگاشته شده و سنی و شیعه به نهج‌البلاغه روی کردند و شرح و توضیح و تحقیق آن را وجهی همت خویش قرار دادند، که از آن میان در بین اهل سنت می‌توان به شرح محمد عبده مفتی بزرگ مصر و شیخ دانشگاه الازهر، یا توضیحات و تعلیقات دکتر صبحی صالح از اندیشوران بزرگ اهل تسنن لبنان، اشاره کرد.

با توجه به این که سیدرضی هدفش جمع‌آوری تمامی کلمات حضرت که به دستش رسیده نبوده، بلکه گزیده‌هایی از آن‌ها را که به نظر آن مرحوم از بلاغت و فصاحت بیشتری برخوردار بوده، آن هم عمدتاً بدون ذکر مآخذ و سند، ذکر کرده است و از سویی دیگر، سیدرضی به همه کتاب‌های خطی زمان خویش دسترسی نداشته است و نمی‌توانست با همه راویان احادیث دیدار داشته باشد از این رو، برای تکمیل کار وی، باید گروهی از صاحب‌نظران، دامن همت به کمر زنند و به جمع‌آوری دیگر کلمات آن حضرت (ع) بپردازند و آن را در شروحی که می‌نویسند یا مستدرکاتی که فراهم می‌آورند، جای دهند. به شرح زیر:

۱- مستدرک نهج البلاغه نوشته هادی کاشف‌الغطاء.

۲- التذیل از اسماعیل حلی

۳- ملحق نهج البلاغه، تألیف احمد بن بن یحیی بن ناقه

۴- النهج القویم فی کلام امیرالمومنین (ع) از خلف بن عبدالمطلب مشعشی حویزی (قرن ۱۱ ه. ق)

۵- مصباح البلاغه فی مشکاه الصیاعه، تألیف سید حسین میرجهانی طباطبائی

۶- نهج البلاغه الثانی، شیخ جعفر حائری

۷- نهج السعادة از شیخ محمدباقر محمودی که هشت جلد آن در سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۶

هجری قمری در نجف و بیروت چاپ شده و پنج جلد دیگر تا کنون چاپ نشده است.

جلد ۱۱ و ۱۲ کارهای ابتدایی آن انجام گرفته ولی هنوز پاک‌نویس نشده و نزد مولف

است. جلد سیزدهم که اشعار منسوب به حضرت می‌باشد غیر از آنچه در دیوان‌های

منسوب آمده، مدت‌هاست حروف‌چینی شده ولی به علت چاپ نشدن اجزای قبل از آن،

چاپ آن به تاخیر افتاده و این جلد در اختیار مجمع احیاء فرهنگ اسلامی است.

از جهت ترتیب، تلفیقی است بین شیوه شبه موضوعی و بین شیوه تاریخی اما شیوه شبه

موضوعی که کتاب براساس آن تنظیم شده، بدین ترتیب است: الف) کلمات و خطب؛

ب) نامه‌ها؛ ج) ادعیه؛ د) وصایا؛ هـ) قصار؛ و) اشعار. در شیوه تاریخی سخنانی که مربوط به زمان معینی گرچه حدسی است پی‌درپی و به ترتیب زمان ذکر شده و سخنانی که زمان شان معین نیست در انتهای همان قسمت آمده است. ج ۳ و ۱ سخنان امیرمومنان (ع)، ج ۴ و ۵ نامه‌ها، ج ۶ دعاها، جلد ۷ و ۸ وصیت‌ها، ج ۱ و ۲ و ۹ کلمات قصار و ج ۱۳ اشعار است.^۱ که در اینجا جلد دوم مدنظر اینجانب می‌باشد.

مقصود اصلی این کتاب شرح و بسط لغات غریب در نهج السعادة جلد دوم ترجمه محمدباقر محمودی از خطبه ۲۱۷ تا ۲۸۸ می‌باشد. در این زمینه تاکنون شرح‌های متعدد و گوناگونی مثل شرح ابن ابی الحدید و نیز شرح ابن میثم بحرانی و شروح دیگری نگاشته شده است که به طور کلی نهج البلاغه را موردبررسی قرار داده‌اند اما این تحقیق به طور جزئی به این واژه‌ها خواهد پرداخت.

این کتاب مربوط به لغات و اصطلاحات موجود در خطبه‌ها می‌باشد. که در ابتدا شأن خطبه ذکر شده و بعد به ترجمه خطبه می‌پردازم و در ادامه، واژه‌های دشوار استخراج شده و با استفاده از کتب لغت معنای موردنظر را نوشته و در صورت امکان برای هریک شاهد قرآنی و شعری و حدیثی شده تا باعث سهولت در فهم خواننده شود و واژه‌های موجود در این کتاب را با بعضی از واژه‌های موجود در نهج البلاغه مقایسه کرده‌ام.

فرزانه ابوالآصف